

(O)PEHARITI
 ‘(O)GOLJUFATI, (PRE)VARATI (S POMOČJO PEHARJA)’
 IN SINONIMI

V članku obravnava avtor izvor glagola (o)pchariti in navaja 83 slovenskih sinonimov za (o)goljufati, (pre)varati.

The article treats the etymology of the verb (o)pchariti and quotes 83 Slovene synonyms for (o)goljufati, (pre)varati (deceive).

V zadnjih desetih letih, ko se ob vsakodnevnem leksikografskem delu intenzivno ukvarjam z leksikološkimi, imenoslovnimi ter frazeološkimi raziskavami, sem se pogosto srečeval z izrazi in frazeologemi s področja človeških medsebojnih odnosov. Nekateri izmed njih sem že obdelal in objavil, še več pa jih pripravljam za tisk¹. Med njimi sta tudi glagola pehariti ‘goljufati, varati’ in opehariti ‘ogoljufati, prevarati’². Spadata pa v precej številno skupino glagolov, ki označujejo negativno, temno stran medčloveških odnosov. V svojem prispevku bom na osnovi razpoložljivih podatkov razložil izvor glagolov pehariti in opehariti. Obenem bom predstavil vrsto sinonimnih izrazov, ki jih razlagamo z glagoli (o)goljufati, (pre)varati, ukaniti, (na)lagati, zmotiti se.³

Slovenska glagola opeháríti ‘ogoljufati, prevarati’ in peháríti ‘goljufati, varati’ spadata torej v precej številno skupino glagolov, ki označujejo negativno stran medčloveških odnosov. Že navedene pomene glagolov opehariti in pehariti ponazarjam še z nekaj zgledi: In ko sem izračunal, kako jih je pri zaslužku opeharil Hertaler, potem pa še Ozim, ni bilo nikogar več, ki bi položil roko name (A. Ingolič, Pradedje, 1975, str. 135). Čeprav so vremenarji napovedovali poslabšanje vremena, jih je svetlo sonce opeharilo, tako da je gorenjska smučišča obiskalo na tisoče smučarjev in uživalo v smuki, kakršne letos še ni bilo (Delo, 15. 2. 1971, str. 4). Mimo tega je vse naše pravičnike predsednik prej ali slej tako ali drugače opeharil, toda ko bi jim bil dal najmanjšo priložnost, bi bili oni prav tako opeharili njega (M. Mihelič, April, 1959, str. 144). Tako me je opeharil za eno jare, ker nisem hotel sitnosti delati, ko smo v Loki pismo delali (I. Tavčar, Cvetje v jeseni,

LZ 1917, str. 419). Stari Mlakar prigovarja sinu: 'Saj se opehari mož, ki vzame žensko, o kateri nihče ne ve nič slabega, kaj šele, če je toliko znano ...' (Malograjski, Pisana mati, Slov. večernice, 1909, str. 36). Najrajši bi hodil peš, zakaj hitrica me je tokrat opeharjala za doživetja, najrajši bi se ustavil ob slednjem človeku in ga ovohaval, kot plemenita žival ovohava plemenito žival (J. Brejc /Javoršek/, Okus sveta, 1961, str. 14). Zakaj mogočen slepar je videz, in prav kadar misliš, da je reč, ki se z njo baviš, vredna največje pažnje, te najhuje pehari (Sovre, Dnevnik cesarja Marka Aurelija, 1934, str. 48). ... ko bi mislil, da so sami goljufi, tatovi, lažnjivci, da drug družega pehari, kar je ljudi na svetu: na te bom imel zmerom vero (J. Jurčič, Deseti brat, 1866, str. 127).

Glagol opeháríti potrjujeta tvorjenki opeharjenec 'kdor je opeharjen', npr. Duh je vedno opeharjenec srca (B. Rudolf, Dialogi 1969, str. 603) in opeharjenost, npr. Res - spet je bil ogoljufan. S sleherno mislijo, ki se je vnetopirila skozi njegovo samotnost, je bila grenkoba zaradi opeharjenosti globlja in temnejša (I. Ribič, Sin, 1958, str. 77).

Pri iskanju izvora glagolov peháríti oziroma opeháríti nam samó poznavanje zdajšnjega stanja ne zadostuje. Potemtakem ju moramo iskati v starejših slovarjih. M. Pleteršnik⁴ je pri obeh glagolih zelo skop s podatki. Tako pri peháríti omenja Janežiča in Jurčiča, pri opeháríti pa nikogar⁵. M. Cigale⁶ pa pod geslom Einschustern navaja zadegati, zgubiti, škodo imeti, er hat eingeschustert, nach V. (tj. po Vodniku) er istenit iz, prišel je na zadnjo zarezo; ... Očitno torej Pleteršnik ni imel vseh, zlasti pa ne ustrežnih podatkov o obravnavanih glagolih.

Prav podatek iz Hipolitovega rokopisnega slovarja⁷ je npr. zelo važen pri iskanju izvora glagolov pehariti in opehariti: Vxoro, weib nemmen shéno vsfėti, se ofheniti, se opehariti, shéno porozhiti, sarozhiti. Po Hipolitu torej se opehariti pomeni 'oženiti, poročiti se'. Glede na današnji pomen glagola opehariti je razlika vsekakor velika, na videz nepojasnljiva. Vemo pa, da videz pogosto vara!

Dejstvo, da je pri ženitvi marsikdo ogoljufan, dokazuje Anton Debeljak v Loškopotoškem slovarju (rkp.): ožénit = opehariti (Gorenjka je moža dobila na pehar: na trebuh si je pehar pripasovala, da je hlinila nosečnost), ociganiti. To goljufanje s peharjem potrjujejo tudi še danes ustna pričevanja⁸.

To, lahko bi rekli kar nekoliko specializirano goljufanje pri stopanju v zakon, ki je imelo ali še ima v vseh civilizacijah prav do danes značaj posebne kupčije⁹, pri kateri vsaka od strank poskuša doseči svoje, pa ima tudi svojo bolj splošno, po izvoru verjetno prvotno različico. V Slovarju slovenskega jezika (str. 272 in 259) jo takole nakaže J. Glonar: pehariti: goljufati (pri kockanju, ker so se kocke mešale v peharju) in opehariti: ogoljufati (prvotno pri kockah, ki so se mešale v posebnem peharju); opehariti koga s čim, za kaj, pri čem. Goljufanje pri kockanju ali kartah pa je vsem znan pojav.

Izvor glagolov peháriti 'goljufati, varati' in opeháriti 'ogoljufati, prevarati' je s tem pojasnjen: (o)goljufati s peharjem, s pomočjo peharja, v peharju. Torej glagolski izraz s pomenskim jedrom v besedi pehar, ki označuje način, sredstvo glagolskega dejanja. V nadaljnjem razvoju glagolskega izraza pomensko jedro pehar prevzame pomen tega izraza in se pri tem spremeni v glagol pehariti, ki ima tudi dovršni par opehariti. S tem sta se izgubila prvotna način ali sredstvo goljufanja, varanja, vendar pa ju signalizira podstava izsamostalniškega glagola. Takih in podobnih transformacij je v slovenskem jeziku še več, a jih ni vedno lahko odkriti.¹⁰

Da je opisano 'goljufanje s peharjem' pri nas že dolgo znano, dokazuje Hipolitov glagol se opehariti v pomenu 'poročiti se'. Očitno je tudi, da je bilo v določenih predelih slovenskega ozemlja pri ženitvi to goljufanje precej v veljavi in da še celo danes ni neznan. Dokaz za to je tudi narečni pomenski razvoj glagola oženiti = opehariti, ociganiti.¹¹ Pri opisovanem goljufanju je zanimivo tudi to, da so kljub neenakopravnosti skozi dolga stoletja ali pa ravno zato prav ženske pobudnice, izvajalke tega goljufanja, varanja, moški pa njihove žrtve.

Pekar je sploh že kar usodna posoda za »močnejši«¹² spol. O tem nas dodatno prepričuje rek: Ako se fant ne oženi, pravijo, da pehar nosi¹².

Po vsem povedanem bi bilo treba razložiti tudi izraz pehar. Po SSKJ je pehar 'navadno okrogla posoda, pletena iz slame', npr. pletiti peharje; dati testo v pehar / nabrati pehar hrušk. Bolj izčrpen je J. Glonar¹³: pehar, nem. (tj. nemško) valjasta, možnarju podobna posoda, navadno iz lesa, v kateri se hrani semenje, suho sadje in enake v gospodinjstvu potrebne reči; - nizek, iz slame pleten košek. M. Pleteršnik¹⁴ pa razlaga pehar takole: 1. der Becher (tj. kozarec, čaša); 2. die stroherne Backschüssel für den Brotteig (tj. slamnata krušna skleda za testo), der Backkorb (tj. krušna košara); 3. der Bienenstrohkorb (tj. slamnata košara za čebele). Po F. Miklošiču navaja M. Pleteršnik tudi etimologijo: starovisokonemško behhar, pehhari, latinsko bicarium.¹⁵

Z izrazom pehar poimenujemo torej dve precej različni posodi - kozarec ali podobno valjasto posodo ter iz slame narejeno nizko okroglo posodo, podobno košarici ali košku. Izraz pehar v prvem pomenu potrjuje tudi tvorjenka pehárník, ki pomeni v prekmurščini in kajkavščini 'točaj'.¹⁶ V takih posodah so nekoč brez dvoma mešali kocke in pri tem goljufali. Drugačen pa je bil pehar, ki so si ga nekatere ženske pripasovale na trebuh. Ta je bil verjetno podoben nizki okrogli slamnati košarici.

Na zadnjo posodo se verjetno nanaša tudi pehar, ki ga nosi fant, kar pomeni, da 'je ostal sam, se ni oženil'. Lahko domnevamo, da si je prizadeval pridobiti kako dekle, a je bil zavrnen. Podobno zavrnitev izražata tudi slovenska pogovorna frazeologema dobiti košarico v pomenu 'biti zavrnen ob ponudbi za ples; biti zavrnen sploh' ter dati komu košarico v pomenu 'zavriniti njegovo ponudbo za

ples; zavriniti ponudbo'. Glede na zadnja frazeologema tudi košarica ne prinaša vedno sreče.¹⁷ Peharju in košarici bi lahko dodali še kakšno posodo, npr. koš in kozarec.¹⁸

S tem končujem pojasnjevanje izvora glagolov pehariti in opehariti ter preham na prikaz vrste njunih sinonimov.¹⁹ Ti sinonimni glagoli in izrazi so:

cehtáríti prellen, M(urko).

cehtati prellen, *betrügen*, M(urko) = *ciganíti*: me cehta in naganja, da mu dam, Cig.

océhtati betrügen, *prellen*, Cig., M. (Vse po Pleteršniku.)

cigáníti ekspr. *goljufati*, *varati*: pri kruhu in vinu je ciganil ljudi.²⁰

ocigáníti ekspr. *ogoljufati*, *prevarati*: prekupčevalci so ga ociganili.

precigáníti ekspr. *ogoljufati*, *prevarati*: grdo so ga preciganili pri kupčiji; ne daj se preciganiti.

fárbati nižje pog. *goljufati*, *lagati*: njo lahko farbaš, mene pa ne boš.²¹

nařárbati nižje pog. *nalagati*, *prevarati*: nikar ne misli, da me boš nafarbal.

goljufičíti ekspr. *goljufati*: *goljufiči*, kjer more.

léd ekspr. *speljati* koga na led 'prevarati, ukaniti ga'.

límanica ekspr. *dobíti*, *ujeti*, *zvbíti* koga na limanice 'prevarati, ukaniti ga'; ekspr. *iti* (komu), *sesti* na limanice 'dati se prevarati, ukaniti'.

motíti nav. ekspr. *varati*, *zavajati*: naslov človeka moti, da pričakuje bogve kaj novega / če me vse ne moti, prizadevanja niso bila brez uspeha.

naapríliti ekspr. *prevarati*, *ukaniti* za prvi april: pošteno si me naaprílil; dati, pustiti se naapríliti.

nabrisati pog., ekspr. *prevarati*, *ukaniti*: ta lopov nas je vse nabrisal.

nalímati pog., ekspr. pa te je spet nalímal 'prevaral, ukanil'.²²

namázati ekspr. *prevarati*, *ukaniti*: še njega je namazal s ponarejenimi mumi-jami; z delnicami te misli namazati.

napáratí nar. *prevarati*, *ukaniti*: Ne boš me, Nace, več naparal za domačijo (I. Zorec).

napetnájstíti ekspr. *prevarati*, *ogoljufati*: pri kupčiji so ga zelo napetnajstili; napetnajstili so ga za precejšnjo vsoto.²³

opetnájstíti ekspr. *ogoljufati*, *prevarati*: pri kupčiji so ga opetnajstili / opetnajstili so jo za delež.

prepetnájstíti ekspr. *ogoljufati*, *prevarati*: poskušali so ga prepetnajstiti; prepetnajstili so ga pri kupčiji; *prepetnájstíti se* nar. *zmotíti se*.²⁴

naplávšati nižje pog. *nalagati*, *prevarati*: naplavšati prijatelja; pošteno jih je naplavšal.²⁵

naplěsti ekspr. znova jih je hotel naplesti 'prevarati, ukaniti'.

nasamáriti nižje pog. prevarati, ukaniti: pazi, da te ne bodo nasamarili.²⁶

nasánkati pog., ekspr. prevarati, ukaniti: pošteno si me nasankal; nasankali so se, ker so mu verjeli.²⁷

nasmóliti se ekspr. prevarati se, zmotiti se: šele nato je spoznal, da se je nasmolil.²⁸

osmolíti se ekspr. prevarati se, zmotiti se: s to kupčijo smo se pošteno osmolili / s tem vajencem se je osmolil.

nasmúkati ekspr. nalagati, prevarati: hotel ga je nasmukati; pošteno jih je nasmukal.

posmúkniti ekspr. vzeti, ukrasti: ... / pri kupčiji so ga grdo posmuknili 'ogoljufali, prevarali'.

nasúkati ekspr. ogoljufati, prevarati: pošteno so te nasukali; nasukali so ga za dediščino.

nategnúti žarg. nalagati, prevarati: že spet ga je nategnil; nikar ne dovoli, da bi te nategnil.

potegnúti žarg. nalagati, prevarati: spet ga je potegnili; ekspr. potegniti koga za nos 'prevarati, ukaniti'.

navíhati zastar. prevarati, ukaniti: spoznal je, da ga je spet navihala.

navíjati ekspr. zvito navijajo svoje gospodarje 'jih goljufajo, varajo'.

navíti ekspr. le pazi, da te spet ne navije 'ogoljufa, prevara'.

navléči ekspr. pošteno so ga navlekli 'prevarali, ukanili'.

nós ekspr. vleči, voditi koga za nos 'varati ga'²⁹; ekspr. povleči koga za nos 'prevarati, ukaniti'.

obrnážití nižje pog. ogoljufati, prevarati: pri kupčiji so ga obrnažili; grdo so ga obrnažili.

obrníti ekspr. hči ga je obrnila za sto dinarjev 'ogoljufala'.

ofrnážití nižje pog. ogoljufati, prevarati: prodajalec ga je hotel ofrnažiti.³⁰

okániti star. prevarati, ukaniti: pri igri si me okanil; hotel ga je okaniti za posestvo.

prekániti knjiž. prevarati, ukaniti: prekanil je stražarja in ušel; spretno prekaniti.

ukaníti se knjiž. prevarati se, zmotiti se: ukanil si se, ni ga tukaj.

okrájati ekspr. goljufati, varati: pri kartanju je okrajal tovariše.

okrásti ekspr. ogoljufati, prevarati: okradel ga je za najemnino / takratno generacijo so okradli za mnoge sanje.

orepkáti nar. ogoljufati, prevarati: pri kupčiji ga je orepkal za nekaj tisočakov.

oslepáríti ekspr. ogoľufati, prevarati: pazi, da te ne bo osleparil / oslepariti koga za dobiček, pri kupčiji / ta fant te bo osleparil, kakor je že marsikatero deklet.

preslepáríti ekspr. ogoľufati, prevarati: prepozno so spoznali, da jih je presleparil.

preslepíti ekspr. prevarati, ukaniti: dal se je preslepiti; preslepiti sovražnika; preslepiti koga s prijaznimi besedami / to govorjenje je tudi njega preslepilo.³¹

slepáríti ekspr. goľufati, varati: pri prodajanju je sleparil ljudi; lagati in slepariti / dolgo je sleparila moža.

osmodíti ekspr. pri kupčiji ga je osmodil za precejšnjo vsoto 'ogoljufal, prevaral'.³²

posmodíti se ekspr. zelo se je posmodila o njem 'prevarala, zmotila'.

pást ekspr. dobiti, ujeti, zvbíti koga v past 'prevarati, ukaniti ga'; ekspr. iti, pasti (komu) v past 'dati se prevarati, ukaniti'.

plahtáti pog. goľufati, varati: plahtati lahkoverne ljudi / plahtala je sosede, da še vedno žaluje za možem.

naplahtáti pog. nalagati, prevarati: naplahtati koga; ekspr. včeraj so ga grdo naplahtali.

preplahtáti pog. ogoľufati, prevarati: njega je lahko preplahtati / preplahtali so ga, da jim je poceni prodal hišo.

počesáti nar. prav po mešetarsko ga je počesal 'ogoljufal, prevaral'.

pregoljufáti ekspr. ogoľufati, prevarati: premišlja samo, kje bo koga pregoljufal.

prehudíčiti ekspr. prevarati, ukaniti: prehudíčil je zvitega tekmeča / prehudíčil bi samega sebe.

prelísíčiti ekspr. nalagati, prevarati: ni se mu posrečilo, da bi me prelísíčil; prelísíčiti carinike, sovražnika; pren. prelísíčiti usodo.³³

prelísjáčiti ekspr. nalagati, prevarati: hotel me je prelísjáčiti; prelísjáčiti soseda.

prelopútniti zastar. prevarati, ukaniti: tokrat me ne bo prelopútnil; prelopútniti koga s svojo modrostjo.

premámiti knjiž. prevarati, ukaniti: da bi zasledovalce premamili, se je preoblekel.

prešestnájstíti ekspr. ogoľufati, prevarati: hotel nas je prešestnájstíti pri kupčiji.³⁴

pretentáti ekspr. prevarati, ukaniti: pretental je policijske agente, nasprotnika; še samega hudíča bi pretental. // ogoľufati: pretental ga je za veliko vsoto denarja; pretentati koga pri kupčiji.

tentáti ekspr. goľufati: tentati lahkoverne kupce.³⁵

preváriti zastar. prevarati: veliko ljudi je prevaril.

prezvijáčiti ekspr. prevarati, ukaniti: ni se mu posrečilo, da bi ga prezvijačil.³⁶

prinášati nižje pog. davkarijo okrog prinašati 'goljufati, varati'.

prinésti nižje pog. okrog te je prinesel 'ogoljufal, prevaral'.³⁷

spáriti nar. prevarati, ukaniti: hotel jih je spariti; lepo, pošteno jih je sparil.³⁸

speljáti ekspr. speljati koga na led, v past 'prevarati, ukaniti ga'.

správiti ekspr. spraviti koga na led 'prevarati, ukaniti ga'.

upíhati star. upihati komu kašo 'ukaniti koga; povzročiti, da kdo pride v neprijeten, zapleten položaj'.

upílti ekspr. ogoljufati (pri plačilu): upiliti koga pri kupčiji; upilil ga je za tisočak. *upílti se* žarg. zmotiti se: pri nalogi, računanju se upiliti.

zafřkniti se pog. prevarati se, zmotiti se: prepozno je spoznal, da se je zafrknil.

zajébat se vulg. prevarati se, zmotiti se: zajebal si se, nikogar ni več tu.

zánka ekspr. ujeti koga v zanko 'prevarati, ukaniti ga'.

zaríbat se pog. prevarati se, zmotiti se: pri prodaji smo se zaribali.

zvabíti ekspr. zvabiti koga v past 'prevarati, ukaniti ga'.

zvítí ekspr. prevarati, ukaniti: hotel je zviti tega lisjaka; premišljevala je, kako bi ga zvila / še vsakega, ki se ga je lotil, je zvil 'ukanil, premagal'.

zvodíti prevarati, ukaniti: tako me še nihče ni zvodil; knjiž. zvoditi koga za nos 'prevarati ga'.

žéjen ekspr. prepeljati koga žejnega čez vodo '(na lep način) prevarati, ukaniti koga'.³⁹

Iz navedenih izrazov in njihovega števila je mogoče sklepati, da je v slovenščini izražanje negativnih strani medsebojnih človeških odnosov zelo bogato in raznovrstno. To so praviloma stilno označeni izrazi, pogosto tudi sprejeti iz drugih jezikov, kar je nakazano v opombah. V teh sem poskušal v zanimivejših primerih tudi ugotoviti motiv nastanka posameznega izraza. Takšno obdelavo, kot je bila podana za glagola pehariti in opehariti, bi zaslužili tudi nekateri drugi izrazi, vendar pa to ni bil namen tega prispevka. Vsekakor pa nam kombinirana sodobna in zgodovinska analiza posameznih izrazov odkrije včasih kar preseñetljiva dejstva iz zdajšnjosti in preteklosti medčloveških odnosov. Moj prispevek je le majhen korak v tem raziskovanju.

OPOMBE

- ¹ Med že objavljenimi bi tu omenil članke: *Dati komu košarico, dobiti košarico* (Mohorjev koledar 1990, str. 80–83, *Iti rakom žvižgat* (Mohorjev koledar 1991, str. 103–104, *Živeti na koruzi* 'živeti skupno življenje moškega in ženske brez zakonske zveze' (Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu 1991, str. 61–64); *April in Štorklja – ali res prinaša otroke ali samo štorkljá* (Glasnik slovenskega etnološkega društva 1990, 30/1–4, str. 80–82 in 74–79) in ter za tisk pripravljena knjiga z naslovom *Živali v prispodobah*.
- ² Glej SSKJ (Slovar slovenskega knjižnega jezika) III, str. 399: *opchariti* ekspr. 'ogoljufati, prevarati': ta slepar bi me rad opcharil / opchariti za dediščino / čutil je, da so ga opcharili za upanje *opchariti se* redko 'imeti škodo, izgubo': kadar je prodajal, se je vselej opcharil / opcharil se je, ko se je poročil z njo. Str. 557: *pchariti* ekspr. 'goljufati, varati': pri prodajanju je pcharil ljudi / mene ne boš pcharil.
- ³ Ti izrazi so večinoma glagoli, ki imajo lahko poleg navedenih še druge podobne ali drugačne pomene. Zbral sem jih s pomočjo sinonimne kartotke pri SSKJ, v narečjih pa bi jih gotovo odkril še nekaj. Razlage, pomeni in zgledi so vzeti iz SSKJ. Na tem mestu bi bilo seveda umestno navesti pomene razlagalnih glagolov – (o)goljufati, (pre)varati, ukaniti, (na)lagati, zmotiti se, a se bom temu zaradi varčevanja s prostorom odpovedal.
- ⁴ Slovensko-nemški slovar II, str. 19: *pchariti*, arim, vb. impf. betrügen, Jan.; drug družega *pchari*, Jurč.
- ⁵ Slovensko-nemški slovar I, str. 832: *opchariti*, arim, vb. pf. prellen, betrügen; *opchariti* koga za kaj.
- ⁶ Deutsch-slovenisches Wörterbuch I, str. 407.
- ⁷ Dictionarium trilingue I, str. 731.
- ⁸ Etnologinja Marija Stanonik mi je npr. povedala, da je njen oče osebno poznal moža, ki se je poročil »opcharjen«. Da bi bila nesreča še večja, potem žena, ki je »opcharila« tega moža, sploh ni imela otrok. Ko je bila nekoč zelo bolna, je opcharjeni mož že mislil, da se je bo znebil. Vendar je ozdravela in je potem on umrl prej kot žena. Za tako goljufanje s pcharjem je slišala tudi njena sestra Milka Bokal, slavistka, prav tako pa dialektologinja Francka Benedik za škofjeloško področje.
- ⁹ Poroka je bila skoraj prav do dandanes, ponekod pa je še vedno, neke vrste pogodba, dogovor. Ženska je morala prinesiti v zakon poleg zaželeno lepote in pridnih rok tudi doto, moški pa je moral imeti posestvo, premoženje ali zanesljive dohodke. Oboje je bilo poroštvo, da bo zakon uspešen. Poroštvo oziroma predstavo o uspešnem skupnem življenju vsebuje tudi izraz *poroka*.

- ¹⁰ Na enak način so nastali npr. glagoli napetnájstiti, opetnájstiti, prepetnájstiti, prešestnájstiti v pomenu 'ogoljufati, prevarati', tj. prvotno 'ogoljufati, prevarati s pomočjo 15 oziroma 16 prič'. Nedolžnost obdolženega je pri nekdanjem ljudskem sodišču moralo potrditi 15 oziroma 16 prič, ki so bile pogosto podkupljene. Število prič je bilo pri tej goljufiji bistvenega pomena in to dejstvo je bilo motiv za tvorbo omejenih glagolov v pomenu 'ogoljufati, prevarati'. Do skrcenja večbesednih izrazov v enobesedne pa je lahko prišlo tudi z izpadom posameznih sestavin. Tak primer je npr. zašiti koga v pomenu 'aretirati, zapreti', npr. zašili so ga, ker je prodajal prepovedane stvari / zašili so ga za šest mesecev, ter v pogovornem pomenu 'namerno povzročiti neprijetnosti, težave', npr. v svoji užaljenosti je poskusil vse, da ga zašije; ekspr. nekaj tovarišev je sodišče že zašilo 'obsodilo'. Glagol zašiti je v tem primeru nastal iz zveze zašiti koga v vrečo, kar je bila po nekdanji sodni praksi oblika kaznovanja s potapljanjem v vodo. Hujša oblika tega kaznovanja pa je bila kazen z utopitvijo. V zvezi s slednjo je nastal frazeologem iti rakom žvižgat (podrobneje o tem glej v članku, ki je naveden v opombi 1!), ki ima tudi daljšo različico – iti rakom žvižgat in ribam (žabam) gost. Težnjo po skrajševanju kaže npr. frazeologem umiti si roke (kot Pilat) 'ne sprejeti odgovornosti za negativno dejanje, ki ga je kdo storil ne popolnoma prostovoljno'.
- ¹¹ Tak pomen glagola ožcniti je znan še na Dolenjskem in na Bizeljskem. K. Štrekelj (Iz besednega zaklada narodovega, LMS 1892, str. 25–26) tudi navaja glagol ožcniti, npr. kravo, sadje, v pomenu 'dobro, drago prodati ju' (Temljine). Tudi tu gre za ugodno kupčijo, ki je lahko dosežena z goljufijo, prevaro.
- ¹² Zelo podobno usodo zavrženega fanta ali tudi dekleta izraža pogovorni frazeologem dobiti košarico v pomenu 'biti zavržen ob ponudbi za ples; biti zavržen sploh' ter v obratni smeri pogovorni frazeologem dati komu košarico v pomenu 'zavriniti njegovo ponudbo za ples; zavriniti ponudbo'. Nižje pogovorna različica tega frazeologema je dati komu korbico. Sinonimni frazeologemi pa so še: z loparjem dobiti, dobiti pelin, pelina dati komu ter pri Cigaletu (Deutsch-slovenisches Wörterbuch II, str. 885–886) korpíč dobiti. Enakopomenski frazeologemi so še v srbohrvaščini – dati korpu, dobiti korpu, v češčini – dát košem, dostat košem, v slovaščini – dat' nickomu košom, košík dostat'. Slovenskima frazeologemoma dati komu košarico, dobiti košarico ustrezata nemška jemandem einen Korb geben ter einen Korb bekommen. Nemška izraza razlagajo iz srednjeveških snubitvenih oziroma vasovalskih običajev. (podrobneje o tem glej v opombi 1 navedeni članek!). Glede na povedano so imeli torej poleg peharja v medsebojnih odnosih pomembno vlogo tudi košarica, košček ali celo koš. V španskem jeziku se npr. v ustreznih frazeologemih pojavi buča, ki jo vrže špansko dekle z balkona na nezaželenega vasovalca, snubca, igrajočega na kitaro: dar calabaza(s) 'dati komu košarico', tudi 'vreči pri izpitu' in

llevar(se) calabazas 'dobiti košarico', tudi 'pasti pri izpitu'. Nasprotno pa sta večsah polna košarica in koš pomenila naklonjenost. V zvezi s teritivjo in običaji ob njej omenja npr. N. Kuret (Praznično leto Slovencev III, str. 73) korpič, ki ga domače dekcle z darili pošlje svojemu izbrancu. Ta pa se ji mora oddolžiti s tem, da organizira večerno zabavo po končani teritvi.

- ¹³ Slovar slovenskega jezika, str. 272. Na slamo se nanaša tudi koroški narečni izraz slámnica 'pehar'. Prav tako še slovaško slamičnica, slamenica z enakim pomenom.
- ¹⁴ Slovensko-nemški slovar II, str. 19.
- ¹⁵ Slovensko-nemški slovar, prav tam. Po P. Skoku (Etimologijski rječnik I, str. 133) sta izraza *peharь* in *paharь* že v starocerkvenoslovanščini.
- ¹⁶ Glej npr. M. Küzmič, Szlovenski silabikár 1780: Poculum Péhár (pehár - kozarec) A8; Pe hár nik (pehárnik - točaj) A3.
- ¹⁷ Glej še opombo 12!
- ¹⁸ Glej frazeologema *dati koga v koš* 'premagati koga; biti boljši od koga' ter *globoko pogledati v kozarec* 'opiti se' itd.
- ¹⁹ Prikaz je narejen po sinonimni kartoteki za SSKJ, po SSKJ in gradivu zanj.
- ²⁰ Glagol *cigániti* z dovršnima različicama *ocigániti* in *precigániti* izhajata iz izraza *ci-gàn*, ki pomeni 'pripadnik iz Indije priseljenega ljudstva, navadno brez stalnega bivališča' in 'slabš. zvit, lahkomišeln ali malopriden človek'. Prav ta drugi pomen je verjetno pogojeval nastanek omenjenih glagolov. Podobno je iz besede *goljuf* (sprejete iz italijanskega *gaglioffo*) nastal glagol *goljufati*.
- ²¹ Tu bi dodal še nižje pogovorni ekspresivni izraz *pojdi se farbat v pomenih* 'ne verjamem ti; ne strinjam se s teboj; nočem imeti opravka s teboj'. Glagola *fárbati* in *nafárbati* izhajata iz nemškega *farben*, enako tudi *bárvati* ter *bárva* iz nemškega *Farbe*. Pomeni glagolov *farbati* in *nafarbati* '(o)goljufati, (pre)varati' ter omenjenega frazeologema izhajajo verjetno iz žargona kvartopircev, kjer je barva kart zelo pomembna stvar. V zvezi s tem primerjaj še ekspresivna izraza *priti s pravo barvo na plan* in *pokazati svojo pravo barvo*, tj. 'prepričanje, mišljenje, nazor'. Oba izraza lahko seveda tudi zanikamo in se s tem približamo področju negativnih medčloveških odnosov. Ustrezne izraze z enakimi ali podobnimi pomeni najdemo npr. tudi v nemščini in srbohrvaščini.
- ²² Glagolu *nalímati* v tem pomenu ustreza že omenjeni frazeologem *dobiti, ujeti, zva-bití koga na limanice* ter izraz *íti (komu), sestí na limanice* 'dati se prevarati, ukaniti'. Sicer pa so to prvotno lovski izrazi, ki se uporabljajo v prenesenih pomenih.
- ²³ Glagoli *napetnájstíti, opetnájstíti, prepetnájstíti* očitno izhajajo iz števniká *petnájst*, natančneje iz zveze *ogoljufati, prevarati s pomočjo 15 prič*. Tako pri geslu *petnájst* razlaga glagola *napetnájstíti* in *prepetnájstíti* J. Glonar (Slovar slovenskega

- jezika, str. 274): goljufati, krivico storiti komu (v starih ljudskih sodiščih je bilo petajst mož: župan in 14 sodinov). Podobno glagol prečestnajstiti v enakem pomenu razlaga dr. Žontar (Mladika 1940, str. 136): prečestnajstiti koga: standardni sodni postopek, ko je obtoženec privedel 16 prič pred sodišče, ki so prisegli, da je on nedolžen. Glej še opombo 10!
- ²⁴ J. Kenda navaja prepetnajstiti se = zmotiti se za Sv. Lucijo na Tolminskem, v tem pomenu pa tudi J. Glonar (Slovar slovenskega jezika, str. 311).
- ²⁵ Glagol naplávšati je dovršnik glagola plávšati nižje pog. 'dvoriti, osvajati, ljubimkati' ki izhaja iz nemškega plauschen 'kramljati; klepetati'.
- ²⁶ Glagol nasamáríti izhaja verjetno iz srbohrvaščine, kjer samariti ter na(o-, pre-, ra/z/-)samariti pomenijo: 1. sedlati, osedlati in 2. (pejorativna metafora - tako P. Skok, Etimologijski rječnik III, str. 199) '(u)kaniti, (pre)varati'. Po P. Skoku je izraz samar balkanska beseda grškega izvora. V Gribljah v Beli krajini je poleg glagola nasamariti v enakem pomenu še različica nasamanjérati (LMS 1893, str. 22). Enako tudi glagol namagáríti 'opchariti' (prav tam, str. 21). V osnovi zadnjega glagola je srbohrvaška beseda magariac 'osel', torej 'imeti za osla' - 'opchariti'.
- ²⁷ Navedeni pomen glagola nasánkati izhaja iz pomena 'postati deležen česa neprijetnega, neugodnega'. Tak pomen ima tudi glagol nadfsati. Oba pomena glagola pa temeljita na predstavi 'biti, znajti se na spolzkih, zdrsljivih tleh'. Glede tega primerjaj še frazeologem speljati koga na led.
- ²⁸ Glagola nasmolíti se in osmolíti se sta besedotvorno in pomensko povezana z izrazom smola ter frazeologemoma smola se drži koga in ima smolo v pomenih 'vse se mu ponesreči', 'večkrat doživi kaj neugodnega' ter pregovorom Kdor za smolo prime, se osmoli.
- ²⁹ Frazeologem voditi, vleči za nos koga izhaja iz dejstva, da so nekoč v Evropi zaradi lažjega krotjenja medvede, bike ali konje, osle vodili na vrvi z obročem v nosnicah le-teh. Na enak način so svoje ujetnike vodili stari Asirci (glej N. M. Šanskij, V. I. Zimin, A. V. Filippov, Opyt etimologičeskogo slovarja ruskoj frazeologii, str. 29!).
- ³⁰ Izvor glagolov obrnáziti in ofrnáziti ni jasen. Morda sta nastala po medsebojnem vplivanju glagolov obrníti (glej seznam!) in obnáziti v pomenu 'do nagega sleči, razgaliti' ter 'povzročiti, da kdo obuboža, sprazniti komu mošnja' (glej Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar I, str. 737!). Dejstvo, da glagolov obrnáziti in ofrnáziti M. Pleteršnik ne omenja, bi lahko pomenilo, da sta to mlajši tvorbi.
- ³¹ Glagol preslepíti je verjetno nastal po predstavi 'narediti, da je kdo slep za kaj, da ne vidi goljufije, prevare'. Podobno še slepáríti, oslepáríti, preslepáríti, pri katerih je možna ali celo bolj verjetna izpeljava iz izraza slepar, ki pa prav tako slepí, goljufa, vara.

- ³² Frazeologema z glagoloma osmodíti in posmodíti lahko primerjamo z glagolom opěči se v pomenu pog., ekspr. 'postati deležen česa neprijetnega, neugodnega' ter s frazeologemom opeči si prste pri čem 'doživeti neuspeh'.
- ³³ Glagol prelisčítiti in prelisjáčiti se brez dvoma nanašata na zvito in premeteno lisico ki pomeni tudi ekspr. 'zvit, prebrisan človek, zlasti ženska', ter na prav takšnega lisjaka, ki pomeni ekspr. 'zvit, prebrisan moški'.
- ³⁴ Glej opombo 23!
- ³⁵ Glagol pretentáti izhaja iz glagola tentáti, ki je sprejet iz italijanskega tentare 'potipati, poskusiti, preizkusiti; skušati'. P. Skok (Etimologijski rječnik III, str. 458) pri srbohrvaškem tentati in izpeljankah navaja tudi slovensko (pre)tantati, tantati (Goriško) 'prellen', poljsko tentować. M. Pleteršnik je v svojem izvodu slovarja pripisal: zatentati 'zamotiti' ter zatentati se 'zamotiti se, zamuditi se (Sromlje, Št., ČZN 1914, 169). P. Skok, prav tam, izvaja italijansko tentare iz latinskega temptare, navaja abstraktum tentatio in posamostaljeni mednarodni deležnik atentat, atentator.
- ³⁶ Ta glagol se nanaša na izraz zvijáča, torej prvotno 'prevarati, ukaniti z zvijačo'. Primerjaj še zvijáčiti.
- ³⁷ Izraza prinašati, prinesiti okrog koga veljata za kalk po nemškem betrügen, narečno (npr. dolensko) (o)petrígati koga. Zanimivo slovensko sinonimno vrsto pri geslu betrügen navaja M. Cigale (Deutsch-slovenisches Wörterbuch I, str. 242): ogoljufati, goljufati, ukaniti, okaniti, prekaniti, kaniti, ukanjati koga, auch prevariti, speljati, speljevati, ganiti, oslepariti, slepariti, ociganiti, ciganiti, oplesti, opchariti, premotiti, motiti, ...; er betrog mich um zehn Dukaten, ganil, krenil me je za deset cekinov; ... einen um etwas betrügen, po goljufii koga pripraviti ob kaj, ocjaziti, nach Jan. podlesti; ... Zadnji glagol po Cigaletu navaja tudi M. Pleteršnik (Slovensko-nemški slovar II, str. 85) v pomenu 'betrügen, übervorthelen'. Glagol gániti 'ogoljufati' razlaga M. Pleteršnik iz italijanskega ingannare 'betrügen', medtem ko F. Bezlaj (Etimološki slovar I, str. 138) meni, da je treba izhajati iz slovanskega *gabnoti, iz katerega naj bi prek *gabtichen izhajal slovenski narečni izraz gájtichen 'pridobiten'.
- ³⁸ Narečni izraz spáriti se nanaša na pár 'skupina dveh oseb' - torej 'spraviti dva v par, narediti, da sta kot par'. Razvoj v pomen 'prevarati, ukaniti' je torej podoben kot pri narečnem oženiti v enakem pomenu.
- ³⁹ Izraz je znan tudi v srbohrvaščini: prevesti koga žedna preko vode 'spretno ogoljufati, prevarati koga (da to ne občuti), preslepiti, ukaniti'.

Zusammenfassung

SLOWENISCH (O)PEHARITI 'BETRÜGEN, TÄUSCHEN (MIT DEM KORB)'
UND SYNONYME

Der Ursprung des Verbs (o)pehariti (betrügen) wird so erklärt: '(o)goljufati, (pre)varati s peharjem' (betrügen, täuschen mit dem Korb), und zwar bei Heirat und /oder beim Würfelspiel. Die Erklärung stützt sich auf das handschriftliche Wörterbuch des Hippolit (Anfang des 18. Jahrhunderts), auf Glonar (1936), das handschriftliche Mundartenwörterbuch von Debeljak und auf Angaben slowenischer Dialekte.